

litičkim aparatom iz prethodnih rasprava, ponovo pročitaju jednu od velikih antropoloških monografija i da ustanove da li sada u njoj vide nešto više. Po mojem mišljenju, iole gibak znanstveni duh, pročitavši ovu knjigu, vidjet će to »više« ne samo u stručno definiranoj građi nego i u nizu pojava svakodnevnog života oko sebe.

Milivoj VODOPIJA

EDVARD HOL, NEMI JEZIK, Biblioteka XX vek, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd 1976, 200 str.

Parola »Proučavajte kulturu kao sistem komunikacija!« obišla je svet. Prvi talas oduševljenja već jenjava. Nastaje period preispitivanja. U okviru preispitivanja jedan od osnovnih pravaca predstavlja vraćanje izvorima. To znači temeljno upoznavanje s de Sosisrom, moskovskim kružokom, praškim kružokom, Čarlsom Sendersom Pirsom itd. Upoznavanje sa lingvističkim i logičkim izvorima daje polaznu tačku za pitanje kojim putevima su legitimni nosioci proučavanja kulture došli do shvatanja kulture kao sistema komunikacije. Drugim rečima, kada i kako su etnolozi ili antropolozi prihvatili ovakav pristup kulturi. Obično se kao prelomni trenutak uzima pojava Levi-Strosa *Anthropologie structurale* 1958. godine. Pojava knjige Edvarda Hola *Nemi jezik* (original iz 1959. godine *The silent language*) na našem jeziku omogućava da se koreni etnološkog ili antropološkog prihvatanja komunikacijskog pristupa kulturi sagledaju i sa aspekta anglosaksonske antropologije. Poređenje Hola i Levi-Strosa, koje se samo po sebi nameće, osvetljava odnos iste teorijske novine i različitih naučnih tradicija u kojima se Hol i Levi-Stros javljaju. Već na prvi pogled se uočava da različite tradicije uslovljavaju različita konačna stremljenja, koja opet determinišu i mnoge teorijske postavke. Za razliku

od Levi-Strosa, koji krajnji cilj svoga istraživanja vidi u otkrivanju opštih zakona funkcionisanja ljudskog duha, što je sasvim u skladu sa francuskom tradicijom, Hol je daleko praktičniji. Njegova osnovna namera je da da jedan priručnik koji će omogućiti američkim stručnjacima koji rade u inostranstvu da se snađu u nepoznatoj kulturi. Zasnivanje teorije kulture je za Hola samo logična posledica tog posla.

Druga bitna razlika sastoji se u uticaju teorijskih postavki anglosaksonske antropologije koji je u Holovoj teoriji kulture više nego primetan. Biološka ukorenjenost osnova kulture za koju se Hol zalaže predstavlja direktno naslanjanje na teorijske stavove Bronislava Malinovskog. Poređenjem *Naučne teorije kulture* Malinovskog i Holovog dela *Nemi jezik* jasno se vidi kontinuitet postavki koje predstavlja ju temelje anglosaksonske socijalne antropologije. Sa druge strane, Levi-Stros je u velikoj meri oslonjen na francusku pozitivističku sociologiju, prvenstveno na Dirkema i njegovu školu. Ukratko, razlike koje pokazuje poređenje Levi-Strosa i Hola u potpunosti su u funkciji različitih naučnih tradicija kroz koje je prelomljen isti teorijsko-metodološki postulat: proučavajte kulturu kao sistem komunikacija.

I pored prvobitne namere da da američkim stručnjacima sigurno oružje za snalaženje, Holova knjiga daleko prevazilazi te okvire. O tome svedoči i sam Hol kada tvrdi da je (zajedno sa Trejdžerom) razvio teoriju kulture. Osnovna pretpostavka Holove teorije kulture je veoma jednostavna: »Kultura je komunikacija, a komunikacija je kultura.« (str. 183) Osim ovog postulata Hol je formulisao još tri principa koji predstavljaju srž njegovog shvatanja kulture. Prvi princip Holove teorije kulture glasi: »Kultura počiva na najmanje deset osnova, a sve su duboko ukorenjene u biološkoj prošlosti i sve zadovoljavaju oštre kriterijume koje postavlja upotreba lingvističkog modela za kulturu.« (str. 183). Svaka od ovih »osnova«, ili svaki od ovih primarnih sistema poruka, kako ih Hol drugačije naziva, mora da ispuni tri uslova: prvo, mora da bude ukorenjen u biološkoj aktivnosti, drugo, mora da bude podložan analizi u vlastitom okviru i, treće, mora da bude odraz čita-

vog ostatka kulture i da se odražava u tom ostatku (str. 44). Deset primarnih sistema poruka ili PSP, kako ih Hol skraćeno obeležava, jesu: 1. interakcija, 2. asocijacija, 3. supsisstencija, 4. biseksualnost, 5. teritorijalnost, 6. temporalnost, 7. učenje, 8. igra, 9. odbrana i 10. eksploatacija (upotreba materijala) (str. 45). Ukoliko se 10 Holovih osnova kulture ili PSP-a uporedi sa spiskom osnovnih potreba i kulturnih odgovora koje navodi Malinovski u **Naučnoj teoriji kulture**, dobija se sledeća slika:

MALINOVSKI

(A) OSNOVNE POTREBE

1. metabolizam
2. razmnožavanje
3. telesne udobnosti
4. bezbednost
5. kretanje
6. rašćenje
7. zdravlje

(B) KULTURNI ODGOVORI

1. pribavljanje hrane
2. srodstvo
3. sklonište
4. zaštita
5. aktivnosti
6. obuka
7. higijena

HOL

OSNOVE KULTURE (PSP)

1. interakcija
2. asocijacija
3. supsisstencija
4. biseksualnost
5. teritorijalnost
6. temporalnost
7. učenje
8. igra
9. odbrana
10. eksploatacija
(upotreba materijala)

Ukoliko se uporede i određenja koja Malinovski i Hol daju za svaki navedeni element, uočava se da postoji određen broj podudarnosti. Npr. razmnožavanje (srodstvo) — biseksualnost, rašćenje (obuka) — učenje, bezbednost (zaštita) — odbrana. Neki elementi se samo delimično poklapaju. Tako npr. kretanje (aktivnost) kod Malinovskog obuhvata Holove PSP nazvane interakcija i igra. Poklapaju se još i metabolizam (pribavljanje hrane)

i supsisstencija. Hol nema ekvivalent za pojmove Malinovskog telesna udobnost (skloništa) i zdravlje (higijena), a Holovi PSP teritorijalnost, temporalnost, asocijacija i eksploatacija novi su u odnosu na Malinovskog. Sličnosti između osnovnih potreba i kulturnih odgovora u **Naučnoj teoriji kulture** i PSP u Holovom **Nemom jeziku** potvrđuju ranije izneseno mišljenje da je Malinovski bio snažna inspiracija i da je njegov uticaj na Holovu teoriju kulture bio u velikoj meri usmeravajući. Osnovna razlika je sasvim jasna: Malinovski govori o potrebama i odgovorima, što je osnova svake funkcionalne teorije, dok je Hol na prvom mestu istakao, osim biološke ukorenjenosti, komunikacijske kriterijume.

Poseban Holov prilog zasnivanju teorije kulture je »mapa kulture«, koju prilaže u dodatku (str. 186—187). Mapa kulture je formirana na taj način što jednu stranu dvodimenzionalne tabele sačinjava 10 PSP a drugu stranu 10 pridevskih odredbi koje odgovaraju svakom PSP. Na taj način je dobijena mapa koja se sastoji od sto polja i koja obuhvata sve važnije kategorije ljudske delatnosti. Njenu funkciju Hol nije u potpunosti razradio i kako sam kaže: »Njen trenutni potencijal je da služi naučnicima bihevoristima kao klasifikacioni sistem i podsetnik za proveru; radeći na velikim projektima oni mogu da budu sigurni da mapa ne izostavlja nijednu važnu kategoriju.« (str. 189)

Drugi Holov princip ili »velika trijada« sastoji se u definisanju tri nivoa delanja: 1. formalni nivo, 2. neformalni nivo i 3. tehnički nivo. Sva tri nivoa su prisutna u svakom trenutku delovanja, ali samo jedan nivo dominira (str. 70). Tri nivoa se javljaju u okviru svih vrsta delanja. Hol pokazuje »veliku trijadu« na delu u sticanju znanja, svesti, afektu, stavovima prema promeni. Radi boljeg razumevanja Holove »velike trijade« neophodno je detaljnije prezentirati jedan njegov primer. U okviru usvajanja znanja javljaju se sva tri nivoa: 1) Formalno usvajanje znanja sastoji se od uputstava i ukazivanja na greške. Na formalnom nivou nema objašnjenja, ono se iscrpljuje u opozicijama da-ne, ispravno-pogrešno, dopušteno-nedopušteno itd. (str. 72). 2) Nefor-

malno sticanje znanja zasnovano je na modelu koji se imitira. Ono obuhvata uglavnom one oblasti iz kojih se znanje ne stiče ni formalno ni tehnički. Primer koji navodi Hol jest oblast seksualnog života, u kojoj Amerikanci ne stiču znanja ni kroz uputstva i ukazivanje na greške, niti tehničkim usvajanjem znanja koje je zasnovano na logičkoj analizi. 3) Tehničko usvajanje znanja je, osim na logičkoj analizi, zasnovano i na koherentnoj spoljašnjoj formi, odnosno celovitom izlaganju gradiva.

Treći osnov Holove teorije kulture je konstatacija da se poruka deli na tri sastavna dela: skupove, izolate i obrasce. »Ovi termini« — piše Hol — »označavaju tri glavna elementa poruke. To su SKUPOVI IZOLATI i OB-RASCI. Skupovi (reči) su ono što najpre pada u oči, izolati (glasovi) jesu komponenta od kojih su sastavljeni skupovi, dok su obrasci (sintaksa) način na koji se skupovi povezuju da bi im se dalo značenje.« (str. 102) Hol smatra da postoje tri vrste obrazaca, i to u skladu sa »velikom trijadom«: formalni, neformalni i tehnički obrasci.

Holova teorija kulture ne iscrpljuje se u pomenuta tri principa. Hol je formulisao i tri zakona po kojima se formiraju obrasci: zakon redosleda, zakon odbira i zakon sklada, zatim je formulisao principe nedeterminizma i relativiteta koji deluju u kulturi itd. itd. Kao ilustracija teorijskih postavki u knjizi **Nemi jezik** javlja se i izuzetno šarmantna analiza poruka koje su poslate vremenom i prostorom.

Današnja semiološka ili semiotička istraživanja kulture su daleko odmakla u odnosu na Holove postavke. U vreme kada Lotman zasniva tipologiju kultura na semiotičkim kriterijumima, Holova knjiga deluje gotovo pionirski. U tome se pokazuju i njena vrednost ali i mnogi nedostaci. Ipak, sa stajališta jugoslovenske etnologije njen značaj nije za potcenjivanje. Budući da kod nas ne postoje gotovo nikakva semiološka ispitivanja kulture, Holova knjiga može da posluži kao uvod onima koji se za takva istraživanja opredele. Posebno treba istaći značaj Holove mape kulture, koja u uslovima brojnih ali krajnje heterogenih i nepotpunih monografija kakve se kod nas prave može ukazati na oblasti koje su zapu-

štene, zaboravljene ili se već decenijama uporno proteruju iz oblasti interesovanja etnologa.

Na kraju treba ukazati i na neke nedostatke i na neke praznine koje ostavlja Holova teorija kulture. Na neke nedostatke sopstvene koncepcije ukazuje i sam Hol: »Proučavanje institucija i njihove strukture i proučavanje pojedinca i njegovog psihičkog sklopa izostaju iz ove konkretne studije kulture.« (str. 183) Na ovom mestu dosta se jasno vidi uticaj jedne od važećih klasifikacija nauka po kojoj je proučavanje pojedinca posao psihologije, proučavanje institucija posao sociologije, dok je kultura legitimni predmet antropologije. Sam razvoj društvenih nauka uspešno je opovrgao takve konstrukcije. Osim toga, u Holovoj teoriji kulture nije izloženo ni obrazloženo kako i zašto je izabrano baš tih deset PSP. Kriterijumi koje je Hol postavio tek su početak takvog obrazloženja.

Urednik inače odlično koncipirane edicije »XX vek« nije smeo ovu knjigu da ostavi bez propratnog teksta u formi predgovora. U tom predgovoru je trebalo objasniti zašto se našoj, ionako skromnoj prevodilačkoj produkciji pridružuje Holova knjiga a ne neka druga, koja bi nam prenela najmodernije principe komunikacijskog pristupa kulturi. Takođe, neophodno je bilo ukazati i na ideološke sadržaje, koje ni sam autor ne prikriva.

Ivan KOVAČEVIĆ

KLOD LEVI-STROS, TOTEMIZAM DANAS, Treći program, zima 1975, Beograd 1975, str. 447—533.

Sa velikom sigurnošću se može konstatovati da u jugoslovenskim okvirima ne postoji veliki broj prevedenih dela iz oblasti etnološke teorije i metodologije. Uzroci takvog stanja su mnogostruki (teorijski, ideološki i praktični) i zaslužuju da se o njima razmišlja. Ipak ponekad se dogodi i neki